

Маријана Н. Папрић¹

Универзитет у Београду, Учитељски факултет

Прегледни рад

Концепт уџбеника руског језика стране: стање и могућа решења

Резиме: У раду се разматра могућност концептирања оптималног модела уџбеника руског језика стране за студенте на факултетима друштвено-хуманистичког профила. У истраживању се полази од анализе актуелног стања – критичког сагледавања расположивих уџбеничких средстава, указује се на извесне недостатке уџбеника на струку у уџбенику и садржајном плану и предлажу одређене корекције и допуне ради побољшања квалитета и конструисања што оптималније модела уџбеника руског језика за поменуте образовне профиле.

Уџбеник се сагледава из теоријско-концепцијског и практичног аспекта. На теоријско-концепцијском плану анализирају се различите струку уџбеника на макронивоу и микронивоу, сагледавају се елементи његовог садржаја и указује на функционалне специфичности уџбеника руског језика стране у односу на уџбеник истог језика. На практичном плану анализира се и оцењује квалитет уџбеничких садржаја и његова функционална сапашеност са реалним потребама стране и науке.

Резултат истраживања треба да покажу да ли су актуелни уџбеници руског језика стране довољно функционални, у којој мери они реално учествују у истраживању професионалних комуникативних компетенција будућих стручњака друштвено-хуманистичке сфере, као и да постоје један могући концепт који би теоријским ауторима – методичарима и практичарима, послужио као смерница у креирању што оптималније модела уџбеника руског језика стране.

Кључне речи: руски језик, језик стране, уџбеник руског језика, концепт уџбеника.

Увод

Проблеми конструисања и експертизе уџбеника руског језика стране спадају у ред најактуел-

них у савременој дидактици и методици професионално оријентисане наставе стране – руског језика. Растућа потреба за стручњацима који могу да се служе бар једним страним језиком у пословној и професионалној комуника-

¹ marijana.papric@uf.bg.ac.rs

Copyright © 2019 by the authors, licensee Teacher Education Faculty University of Belgrade, SERBIA.

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original paper is accurately cited.

цији отвара низ питања у вези са планирањем и организацијом наставе страног језика струке, дефинисањем основних смерница за побољшање њеног положаја и статуса на нефилолошким факултетима, укључујући и конструисање оптималног модела уџбеника језика струке за нефилолошки образовни профил.

Упркос сталним променама у савременом друштву – утицају глобализације, свакодневной употреби интернета и појави нових информационих технологија, које су неминовно довеле до промена у сфери образовања, уџбеник и даље остаје основно средство учења и централна компонента у систему наставних средстава. У уџбенику су конкретизовани циљеви наставе језика струке кроз наставне садржаје, одабир језичког и говорног материјала, карактер наставних задатака и активности, одабир тема, ситуација, културолошких прилога и метода рада (Bim, Afanaseva, Radchenko, 1999; Nefyodov, 2015; Pavlova, 2011).

Полазећи од савремене концепције наставе страног језика струке и њених комплексних циљева – формирање личности стручњака који компетентно влада језичким и говорним вештинама у сфери професионалне и пословне комуникације, поседује лингвистичку, преводилачку, професионалну, социокултурну и међукултурну компетенцију – пред ауторе уџбеника се поставља сложени задатак: конципирати модеран уџбеник језика струке који би по својој дидактичко-методичкој и психолошкој заснованости као и структурно-садржајним карактеристикама задовољавао циљеве који се постављају у настави језика струке и истовремено испуњавао основне функције уџбеника: комуникативну, мотивациону, информативну, образовну, метакогнитивну, културолошку и професионалну.

Циљ рада је да критички сагледа и пружи што објективнију слику савременог стања у уџбеничкој продукцији у области наставе руског језика струке на друштвено-хуманистичким сту-

дијама у Србији и понуди могући концепт који би потенцијално могао имати ширу сферу примене, како на теоријском, тако и на практичном плану. Теоријски план односио би се на критичку анализу структурних и садржајних компонента уџбеника, формулисање основних принципа његовог конструисања и даљег усавршавања. Практични аспект обухватио би експертизу и валоризацију постојећих уџбеника руског језика струке и имплементирање добијених резултата у нове уџбенике датог профила.

Дидактичко-методичка и психолошка заснованост високошколског уџбеника руског језика струке

Нови циљеви, који се постављају у савременој настави страног језика струке, захтевају не само новине у садржајима наставног предмета већ и нови карактер наставних активности и односа између наставника и студента – већу самосталност, иницијативност и активност самих студената у проналажењу најцелисходнијег начина, техника и поступака учења који би водили достизању циљева наставе (Kravcova, Novikov, 2013: 63). С обзиром на то да се наставне активности, као и координација између наставника и студената, добрим делом реализују посредством уџбеника, онда сам уџбеник мора бити конципиран у складу са одређеним дидактичким, методичким, лингвистичким и психолошким принципима, који одражавају образовну парадигму у целости, као и концепцију наставе страног језика струке у одређеном профилу и етапи учења (Končarević, 2002; Nenezić, 2007).

Лині вододакџички ѓринциџи

Дидактичко-методички принцип реализују се кроз низ лингводидактичких принципа који подразумевају организацију материјала која треба да омогући паралелни развој свих елемената комуникативне компетенције на стра-

ном – руском језику, као што су језичка, говорна, социокултурна и друге општекултуролошке и професионално важне компетенције, попут когнитивне и метакогнитивне. У поменутој групи лингводидактичких принципа спадају општи услови извођења наставе страних језика на универзитетском нивоу – обим и психолошке одлике група у којима се изводи настава, статус и положај руског језика на нефилолошким факултетима, време трајања курса, годишњи и укупни број часова практичне наставе, као и одсуство аутентичне говорне средине (Končarević, 1996; Paříć, 2018). Наведени принципи представљају полазну основу за конципирање и креирање уџбеника језика струке.

Лингводидактички принципи укључују интердисциплинарност, аутентичност и функционалност. Принцип интердисциплинарности подразумева тесну сарадњу наставника језика струке, који су истовремено и креатори, односно аутори уџбеника, са наставницима других стручних предмета (Mirić, Đorović, 2015), одабир тематских садржаја са ослоном на стручна знања која студенти добијају из других предмета, на пример, из дидактике, педагогије, филозофије, историје, као и примену активних метода учења које су заједничке различитим дисциплинама, а могу наћи своју примену у настави језика, попут дискусије, дебате, округлог стола, проблемских и пројектних задатака.

Уџбеник треба да обрађује савремене научностручне теме, да на аутентичан начин презентује језик струке и науке и мотивише студенте да, служећи се познавањем руског језика, и сами прате актуелна дешавања у научној области за коју су се определили и тако посредно употпуњују и проширују своја професионална знања и вештине. Принцип аутентичности подразумева и специјално разрађен систем креативних задатака, који подразумевају коришћење савремених извора информација – научне литература-

туре, периодике и рускојезичних електронских ресурса.

Функционални приступ треба да обезбеди јединство свих аспеката наставе – информативне, сазнајне, образовне, васпитне и развијајуће ради усавршавања и унапређивања комуникативне, општеобразовне и културолошке компетенције потенцијалних стручњака у сфери друштвено-хуманистичких наука. Осим тога, функционални аспект претпоставља да уџбеник мора одражавати објективан спектар обавеза, типова активности и облика понашања који одговарају одређеној функцији коју човек има у реалним социјалним и професионалним односима – студент у оквиру академске и свакодневне реалности и будући стручњак у свом радном окружењу, пословној и професионалној комуникацији (Nefyodov, 2015; Kravcova, Novikov, 2013: 63–64).

Психолошки принципи

Психолошки принципи подразумевају еластичност и прилагодљивост материјала интелектуалним и психолошким карактеристикама групе и појединца, диференцијацију и варијативност у презентацији и семантизацији језичке грађе, сегментацију уџбеника на низ релативно самосталних делова – микроцелина, од којих се свака може обрађивати аутономно, уколико су комуникативне потребе студента или циљ наставе усмерени на развој конкретне језичке или говорне вештине или неколико вештина паралелно. Пожељна је издиференцираност језичког, говорног и тематског материјала у оквиру сваке микроцелине према степену сложености на бар два језичка нивоа – базични и продужни. Диференцијација материјала односила би се на одабир језичке грађе, разраду задатака и вежбања, али и избор тема и текстова намењених различитим нивоима формираности језичких и говорних компетенција студената, различитим диспозицијама, способностима, као и

степену мотивисаности за учење страних језика. Издиференцираност и варијативност језичког и говорног материјала омогућиле би наставнику и студенту да, ослањајући се на резултате дијагностичког теста, одаберу оптималне технике и методе рада за достизање циљева наставе, индивидуални приступ у настави и стилове учења, односно примену принципа индивидуализације као једног од основних принципа савремене методике наставе страног – руског језика (Brajković, 2014).

Концептуална структура уџбеника

Спољашња структура уџбеника треба да одражава његову унутрашњу концептуалну структуру, која се манифестује у виду следећих компонената (Bim, Afanasev, Radchenko, 1999; Nenezic, 2007):

1. мотивисан назив уџбеника (ако такав постоји) треба да одражава одређену замисао аутора која је разумљива студентима;

2. структурна подела уџбеника на микро-целине – параграфе, тј. уџбеничке лекције;

3. издвајање структурних јединица унутар параграфа: тема, основни текст, презентација новог материјала, увежбавање, контрола усвојености материјала, теме и ситуације из домена професионалне комуникације, допунски материјали, културолошки прилози;

4. прегледност садржаја (јасно дефинисана апаратура оријентације – предговор, садржај, називи параграфа, анонси, сегментација параграфа, парцијални речници, упућивачки коментари, кумулативни речник);

5. текстови научног стила различитог типа и жанра, уз могућност укључивања текстова других функционално-језичких стилова (административно-пословног, информативно-публицистичког, књижевноуметничког, разговорног);

6. различити типови вежбања на бази основних видова језичке делатности (читање, слушање, писање, говорење);

7. савремени дизајн (по могућности).

Садржаји уџбеника руског језика струке

Говорне теме и ситуације.

Професионално усмено изражавање

Садржаји уџбеника треба да обухватају сферу, ситуације, теме, говорне навике и умења, као и језички материјал за развијање свих видова говорне делатности (рецептивних и продуктивних). У првом плану треба да буде сфера професионалне комуникације, као и теме и ситуације које из ње проистичу. Комуникативне ситуације укључивале би два комуникативна партнера или више њих, њихове социјалне улоге, међусобне односе, средину у којој се одвија комуникација (место, време, дужину трајања комуникације) и комуникативне задатке партнера (Pavlova, 2011). Карактер ситуације одредио би примену одређених комуникативних техника и стратегија (сучељавање мишљења, аргументовано изношење сопственог става, дискусију, полемику, изражавање слагања или неслагања са позицијом партнера). За међусобно разумевање и размену мишљења неопходан је исти или сличан ниво комуникативне компетенције и професионалне информисаности, од којих зависи правилно разумевање реплика партнера, брзина размене информација и квалитет комуникације у целини. Због тога је добро познавање потенцијалних ситуација и тема из домена будуће струке неопходан предуслов за креирање говорних ситуација релевантних за развој умења професионалног усменог изражавања у домену будуће струке.

Говорне ситуације у уџбенику треба да одражавају карактеристике реалних ситуација, те да послуже као основа за симулирање реалне професионалне комуникације са свим њеним

елементима (дијалог, коментарисање, аргумен-товање, дискусија, дебата, округли сто). Међу-тим, анализа уџбеника руског језика за студије на друштвено-хуманистичким факултетима по-казала је да су вежбе за развој професионалног усменог изражавања слабо заступљене, а да до-минирају вежбе преткомуникативног и услов-но комуникативног карактера (одговори на пи-тања у вези са текстом, препричавање, саста-вљање дијалога, усмено излагање са ослонцем на делимично или потпуно задати садржај) (Papić, 2016; 2018). С обзиром на то да вештина усме-ног изражавања на страном језику, уз вештине читања, писања и слушања, представља значај-ну компоненту професионалне комуникативне компетенције стручњака било ког образовног профила, у потенцијални уџбеник руског јези-ка струке требало би уврстити репрезентативни број вежбања комуникативног карактера, која би припремала будуће стручњаке за активно ко-ришћење руског језика у стручним дискусијама, размену мишљења са колегама из иностранства и презентовање резултата сопствених научних истраживања.

Избор шексџова за чијање и слушање

Једно од најважнијих питања у вези са концепцијом садржаја уџбеника страног јези-ка струке односи се на избор текстова за читање и слушање (први се налазе у уџбенику, а дру-ги на компакт-диску) (Pavlova, 2011; Davidenko, 2017; Fyodorova, 2014). Анализа домаћих уџбе-ника руског језика струке, међутим, показала је да су наставним садржајима обухваћени ис-кључиво текстови за читање, док су текстови за слушање (на компакт-диску) у потпуности из-остали из наставе. Оваква ситуација донекле се објашњава недостатком финансијских сред-става за штампање овог специфичног типа уџ-беника, који је најчешће намењен ограниченом броју корисника и штампа се у малим тиражима (Vuјović, 2009). Стога је наставнику језика стру-ке препуштено да сам одабере материјале за слу-

шање и факултативно их уврсти у наставни про-грам.

И један и други тип текста треба да буде аутентичан, тј. да садржи актуелну – за студента нову стручну или културолошку информацију из професионално актуелних сфера комуника-ције. Сваки параграф – уџбеничка лекција –мо-гао би да садржи више оваквих текстова, чиме би се омогућило обучавање различитим техни-кама читања и слушања. Пожељно је да текстови имају проблемски карактер, да подстичу развој критичког мишљења код студената, изражавање личног става, сучељавање мишљења, дискусију и да стимулишу студенте да након читања самос-тално потраже додатне информације о пробле-матици која је тема текста.

Када је реч о избору текстова, већина стручњака се слаже у томе да приоритет у наста-ви треба да имају оригинални, тј. неадаптира-ни, аутентични текстови научног стила. Међу-тим, наставна пракса показује да у првим фаза-ма упознавања са страним језиком струке посеб-ну улогу имају научнопопуларни и научнона-ставни текстови из различитих области које по-тенцијално могу бити интересантне студентима друштвено-хуманистичких факултета (Papić, 2016). Осим тога, научнопопуларни текстови могу садржати елементе различитих стилова (информативно-публицистичког, научног, раз-говорног, елементе уметничке књижевности), те као такви могу послужити као одличан илустра-тивни материјал за функционалну раслојеност језика (као извор може послужити дневна штам-па, као и часописи намењени ширем кругу чита-лаца).

а) Научнопопуларни сџил

Научнопопуларна литература намењена је далеко ширем кругу читалаца, те се од стро-го научне одликује једноставнијим начином из-лагања, одсуством сложених синтаксичких кон-струкција, апстрактних термина, симбола, фор-

мула, таблица и графикона. Научнопопуларним стилем пишу се научнопопуларне књиге, научни чланци у новинама и научнопопуларним часописима. За овај научни жанр карактеристична је широка употреба општенаучне лексике, једноставнија структура реченице, упрошћени обим и дубина информације. Осим функције саопштавања и доказивања истинитости информације, овај научни подстил има још и функцију популаризације научних истина, те му у том смислу није страна употреба различитих језичких средстава за исказивање одређеног степена емоционалности, употреба маркиране лексике и елемената разговорног стила (Kozhina, 2006: 236–241; Chernyavskaia, 2007: 41–45). По изражајним средствима које користи научнопопуларни стил је близак књижевноуметничком и публицистичком. Као добра илустрација овог научног подстила може послужити одломак из текста „Метод Роршаха“, из уџбеника намењеног студентима Филозофског факултета у Београду:

Тести Роршаха, или њихина Роршаха, – один из наиболее сложных и интересных методов исследования личности и психодиагностики, входящий в арсенал психологов и клиницистов.

– Чшо это? На чшо похоже? Чшо оно вам найоминает? – такие вопросы задаёт психолог испытуемому. Чшо ответит испытуемый? Сколько даст ответов? [...] Людой ответ несёт важную информацию. В этой ответе испытуемый вкладывает самоё себя, передаёт в ответах свои собственные переживания, отношения, своё душевное состояние. В нём нет правильных или неправильных ответов. Каждый видит своё, именно то, чшо его охватит, его ассоциации подсказывают ему. [...] (Damjanović, 2009: 175–176, RYARK²).

δ) Научнонаставни стил

Научнонаставним стилем пишу се уџбеничка литература за различите предмете и обра-

зовне профиле, наставни и школски приручници и слично. По својим основним обележјима, начину и карактеру излагања, овај научни подстил налази се између чисто научног и научнопопуларног. Не одликује се строгошћу као чисто научни стил, те га поједини аутори сматрају „ослабљеном“ варијантом академског стила (Romanova, Filipov, 2006: 86). Задатак научнонаставне литературе је преношење информације у облику који је доступан психолошко-узрасној групи којој је намењен, подстицање логичког мишљења и успостављање активног односа према информацији садржаној у уџбенику. Посредством научнонаставне литературе успоставља се непосредна веза између науке и педагогије, те на овај начин научни подстил реализује своју основну функцију – функцију обучавања. Као пример научнонаставног подстила може послужити следећи одломак из текста „Особенности разговорной речи“ („Особенности разговорной речи“), из уџбеника руског језика за студенте Филозофског факултета у Нишу:

Разговорная речь – это речь устной общеносителей русского языка. [...] Особенности разговорной речи во многом определяются условиями ее произнесения: ее неоготовленностью, отсутствием предварительного обдумывания, синхронностью восприятия и понимания речи слушающим, ее ситуативностью, возможностью сопровождения интонацией, жестами, мимикой. Непосредственная адресованность устной речи обуславливает высокую степень ее эмоциональности и экспрессивности. Условия произнесения разговорной речи – неоготовленность, синхронность восприятия и понимания (Veličković, 1993: 112, RJ I FFN³).

в) Академски стил

Чисто научни, односно академски стил се одликује највишим степеном строгости, прециз-

² *Russkiy yazyk russkaya kultura: dlya studentov gumanitarnogo profilya* (RYARK).

³ *Ruski jezik I za studente Filozofskog fakulteta (Niš)* (RJ I FFN).

ности, апстрактности. Овим стилем пишу се дисертације, монографије, радови у научним часописима, научни приручници, енциклопедије. Као пример академског стила наводимо сегмент из текста „Троичная терминология“ („Тројична терминологија“), из уџбеника руског језика за студенте Православног богословског факултета у Београду:

[...] Таким образом, православное учение о Боіе Троице выражается в следующих терминах: Боі един по существу, но един в трех Ипостасях. Если формула „одна природа – три Лица“ оствяляла возможность говорить об эманациях и личинах одноіо и тоіо же Сущестйва, то формула „одна сущностй – три Ипостаси“, указывая на оніологическое единствіо Божестйва, подчеркивала вместе с тем самостоятельность каждой Ипостаси. Отец, Сын и Святой Дух –это три полноценные Личности-иперсоны, каждая из Коіорых обладает не толькo полной бытіия, но и является всецелым Боіом. [...] (Končarević, 2011: 158, RJT⁴).

Међутим, иако је понекад тешко повући строгу границу између научнонаставног и академског стила, резултати истраживања показују да се домаћи уџбеници руског језика струке за студије на друштвено-хуманистичким факултетима базирају углавном на материјалима који нису строго научног карактера, већ често садрже елементе информативног, научнонаставног и језика популарне науке. Имајући у виду чињеницу да при одабиру наставних садржаја треба водити рачуна о језичком предзнању студената, степену њихових стручних знања, као и о реалним комуникативним потребама за изражавање стручних садржаја на страном – руском језику (Vuјović, 2009; Bogdanović, Mirović, Ličen, 2009), овакву праксу аутора уџбеника језика струке оцењујемо позитивно. Ово се посебно односи на почетне фазе упознавања са језиком струке, када је методички сврсисходније базирати наставу на

материјалима тзв. неутралних и научнопопуларних текстова из области науке који треба да чине део општег образовања и културе сваког појединца са средњим образовањем, а који познаје основне облике научног мишљења и влада општим научним стилем на матерњем језику, што је значајно са аспекта поређења стилских средстава два језика (Končarević, 1996: 187).

Предтекстуална и послетекстуална вежбања

Сваки текст мора бити пропраћен одговарајућим предтекстуалним вежбањима за увођење студената у проблематику која је тема текста, као и послетекстуалним вежбањима за проверу разумевања прочитаног (Pavlova, 2011; Yugova, 2016; Davidenko, 2017). Читању текста може претходити преглед основних лексичко-граматичких јединица садржаних у њему, функционална вежбања за њихово усвајање на бази структурно-семантичких модела, вежбе за развој језичког наслеђивања на основу повезаности са интернационалном лексиком или позитивног трансфера из матерњег језика, вежбе за оријентацију у структури научностручног текста на основу речи – конектора и слично.

Поједини аутори предлажу микродијалоге, односно говорне мини-ситуације које би спајале општи и академски језик (разговор о факултету, градски превоз, телефонски разговор и слично), а којима би започињао сваки тематски блок у уџбенику. Предложене говорне ситуације биле би обавезно повезане са стручном темом заступљеном у датом блоку и презентовале општи и академски језик којим би се студенти, уз одговарајућа пратећа вежбања, уводили у читање научностручног текста (Ginić, 2018). Овакав дидактички приступ у обради текста чини нам се веома функционалним, јер осим што уводи студенте у тематику која је предмет научностручног текста, истовремено их подстиче на комуникацију, снабдева их основним језичким средствима

4 *Ruski jezik u teologiji: oblikovanje teološkog teksta – tehnika prevođenja* (RJT).

ма за вођење дијалога, како у свакодневној, тако и у сфери професионалне комуникације.

Међутим, анализа домаћих уџбеника руског језика струке показује да у систему вежбања доминирају вежбе послетекстуалног типа за проверу разумевања прочитаног (одговори на питања, препричавање, састављање плана, постављање питања, граматички задаци у вези са текстом, превођење, издвајање кључних речи), док су предтекстуална вежбања готово сасвим изостала из уџбеничких садржаја. Предтекстуална вежбања пронашли смо само у два уџбеника у којима се свде на самостално тумачење нових речи и израза уз помоћ речника или без њега:

Подготовьтесь к чтению текста. Найдите в словаре значения данных слов (Пригответь се за чињање текста. Пронађите у речнику значења дајих речи) (Damljanović, 2009: 20, RYARK); Да ли разумејте значење следећих речи и израза? Найдите уз њих одговарајући превод. Послужите се текстом из наредној задатка (Parčić, Belokarić Škucsa, 2015: 113, VOI).

С обзиром на то да наведени тип вежбања несумњиво има велику улогу у припреми студента за одређену технику читања и рада на тексту, наш предлог је да се у потенцијални уџбеник руског језика струке поменута вежбања укључе у већем броју. Предтекстуална вежбања би уводила студенте у атмосферу комуникације и снабдевала их неопходним језичким средствима за разумевање основног садржаја текста.

Технике чињања

Осим предтекстуалних и послетекстуалних вежбања, за развој техника читања значајна су и вежбања притекстуалног типа усмерена на разумевање основног садржаја и смисла текста (информативно читање), на извлачење кључних информација или појмова, пронала-

жење битних података, речи, израза или карактеристичних граматичких и стилских обележја научностручног текста (дијагонално читање). (Shchukin, 1990: 127; Tabujeva, 2014: 103). У уџбеницима из анализираног корпуса уочен је извештан број вежбања овог типа:

Прочитайте текст. Постарайтесь понять его основной смысл. (Прочитајте текст. Поштрудите се да разумејте његов основни смисао) (Damljanović, 2009: 45, RYARK); Још једном иажљиво прочитајте текст. Извојте све психолошке карактеристике девојчица и дечака. Зајим јошуните следећу шаделу. (Parčić, Belokarić Škucsa, 2015: 53, VOI); Ако вас привлаче ишовања шо свејим месима Русије и Украјине, ирви корак је ишознавање са јошудом одоварајућих агенција. Извојте кључне информације из реклама које овде наводимо и одаберите програм који вам се највише допада (Končarević, 2014: 111–112, RJ КМС⁶); Прочитайте текст о широтелствиве Санкш-Петшербурта. Обратайте внимание на формы крайких иричаший. (Прочитајте текст о ишрадњи Санкш-Петшербурта. Обратайте иажњу на облик крайких иаршиций) (Damljanović, 2009: 91, RYARK).

Међутим, наведена вежбања имају само незнатан удео у односу на укупан број вежбања послетекстуалног типа. Имајући у виду чињеницу да владање техникама информативног и дијагоналног читања има изузетан значај за рад са стручном литературом, као и за развој професионалне комуникативне компетенција уопште, предлагемо да се у уџбенике руског језика струке укључи већи број вежбања овог типа (Parčić, 2018).

Професионално ишмено ишравање

Један од циљева професионално оријентисане наставе страног – руског језика јесте и раз-

5 *Vospityvaem, obuchaem, igraem: udžbenik ruskog jezika za studente Učiteljskog fakulteta (VOI).*

6 *Ruski jezik u komunikaciji i misiji Crkve: funkcionalni stilovi, resursi, žanrovi (RJ КМС).*

вој умења писменог изражавања у домену струке. На основним академским студијама настава писања усмерена је на развијање способности састављања плана или теза на бази прочитаног текста, изношење кључних чињеница и информација у писменој форми, састављање кратких резимеа. У продуженој етапи учења (мастер академске студије) циљ наставе писања је продуковање краћих писмених саопштења на основу писменог текста и аудио-текста или видео-материјала, изношење сопственог мишљења, става и критичке оцене у писменој форми, допуњавање или проширивање текста, састављање концепта, резимеа, анотација, краћих реферата (Papić, 2016). Међутим, наведене писмене форме научностручног излагања, како показују резултати истраживања, нису довољно заступљене у уџбеницима руског језика струке. У уџбеницима из анализираног корпуса доминирају вежбе писменог изражавања предговорног типа (уписивање слова, речи или реплика дијалога које недостају, састављање реченица са задатим речима и изразима, довршавање реченица, постављање питања или давање одговора у вези са текстом, препричавање са бележењем основне информације, довршавање текста), док су вежбе говорног типа (састављање анотације, концепта, резимеа, реферата, рецензије, приказа књиге и стручног чланка) заступљене у знатно мањем броју, и то углавном у уџбеницима новије генерације. На пример:

Прочитайте приказ неке књиге из оне области теологије која вас највише занима, објављен у неком руском научном часопису, и испишите карактеристичне устале изразе који су у њему уобичајени, а затим на основу њега саставите анотацију књиге (Končarević, 2011: 90, RJT); Найдите ключевые предложения текста. Объедините их в связный текст – резюме. Помните, что резюме не должно превышать 5-6 предложений. Используйте следующие выражения: В тексте говорится о [...]; В тексте рассматривается проблема...; Автор утверждает, что [...] (Пронађите кључне ре-

ченице у тексту. Повежите их у везани текст – резиме. Водите рачуна да резиме не треба да садржи више од пет-шест реченица. Користите следеће изразе: У тексту се говори о [...]; У тексту се разматра проблем [...]; Аутор констатује да [...] (Papić, Belokarić Škunca, 2015: 183–184, VOI); *Найдите основные конспекты текста, используя план. (Найдите основные конспекты текста користитећи план)* (Damljanović, 2009: 118, RYARK).

С обзиром на то да наведене форме стручног писменог излагања, уз језичке вештине читања, слушања и говорења, представљају саставни део професионалне комуникативне компетенције стручњака свих профила, предлагемо да им се у потенцијалном уџбенику руског језика струке удели више простора.

Међукултурна професионална комуникација

Полазећи од чињенице да је сам језик део културе народа, студенте треба оспособљавати и припремати за међукултурну професионалну комуникацију, која подразумева познавање опште и комуникацијске културе изворних носилаца језика који је предмет изучавања. То значи да у уџбеник језика струке морају бити имплементирани одређени модели и правила комуникацијског понашања својствених култури народа чији се језик учи. Познавање руске говорне етикеције, правила и норми комуникацијске културе у ситуацијама које карактерише употреба одређених лингвистичких средстава (поздрави, учтиво обраћање, представљање, изражавање захвалности, упућивање позива, прихватање или одбијање, изражавање слагања или неслагања, вештина вођења дијалога у одређеном социјалном контексту – формалној и неформалној атмосфери, уз учешће два комуникативна партнера или више њих) омогућило би лакшу и бржу размену информација и допринео већој толерантности и поштовању културолошких разлика међу учесницима комуникације

(Shchukin, 2006: 140; Pavlova, 2011, Pinevich, 2014: 8). У уџбеницима из анализираниог корпуса уочени су елементи руске комуникацијске културе у дијалозима и говорним ситуацијама из свакодневне и професионалне сфере (уознавање, представљање, телефонски разговор, изражавање молбе, слагања или неслагања и слично):

Прочитайте дијалоги и выделите в них выражения прощания. Как передается прощание в вашем родном языке? (Прочитайте дијалоге и издвојите у њима изразе оцрашања. Како се изражава оцрашање у вашем мајерњем језику?) (Vogdanović, 1998: 315, RJ UFV⁷); Знаете ли који се изрази најчешће користе у телефонским разговорима? Преведите их и ујоредите са одговарајућим српским фразама (Papić, Belokarić Škunca, 2015: 76, VOI).

Међутим, заступљеност наведених културолошких комуникацијских елемената у анализираним уџбеницима има фрагментарни карактер. Укључивање у уџбеничке садржаје већег броја говорних ситуација које би презентовале руску говорну и комуникацијску културу у различитим језичко-стилским оквирима (правила учтивости, руска говорна етикеција у официјелним и неофицијелним ситуацијама) допринело би већем квалитету уџбеника и настави језика струке уопште.

Закључак

Резултати истраживања показују да је конструисање високошколског уџбеника страног – руског језика струке сложени задатак, који од аутора захтева професионалност, владање општим и професионалним језиком у области наука и дисциплина које се изучавају на конкретном факултету, тесну сарадњу са наставницима других стручних предмета, познавање комуникативних потреба студената у домену будуће струке, вла-

дање основним категоријама теорије уџбеника, као и перманентно стручно усавршавање. У уџбенику мора бити материјализован циљ наставе, тј. сви елементи неопходни за формирање професионално важних компонената комуникативне компетенције, као што су способност реципирања и правилног декодирања стручних информација примљених усменим или писменим путем, способност продуковања исказа на страном језику у усменој и писменој форми, усвајање одређених модела међукултурне професионалне комуникације, развијање навика читања, самосталног рада са текстом, уџбеником и другом стручном литературом.

Када је реч о уџбенику језика струке, пред њега се поставља још један важан захтев: он својим тематским и текстуалним садржајима мора одражавати актуелне тенденције из света струке и науке, у чијим оквирима се дати страни језик изучава, и тако посредно учествовати у изграђивању потенцијалног професионалног и културолошког профила будућег стручњака. Уџбеник треба да стимулише самосталан рад студената, проблемски карактер наставе, са акцентом на интерактивним облицима рада, у којима студент не би био само пасивни посматрач и слушалац већ активан учесник наставног процеса, креативни чинилац који би сопственим интелектуалним и стваралачким потенцијалом допринио успостављању најоптималнијих облика сарадње са наставником, изналажењу заједничких активности и облика рада на часу и тако и сам учествовао у унапређивању наставе и повећању резултативности учења.

⁷ *Ruski jezik za studente Učiteljskog fakulteta (Vranje)* (RJ UFV).

Литература

- Bim, I. L., Afanaseva, O. V. & Radchenko, O. A. (1999). K probleme ocenivaniya sovremennogo uchebnika inostrannogo yazyka. *Inostrannye yazyki v shkole*. 6, 13–17.
- Bogdanović, V., Mirović, I., Ličen, B. (2009). Kreiranje udžbenika za stručni engleski jezik za studente različitog predznanja. U: Vučo, J., Ignjačević, A., Mirić, M. (ur.). *Jezik struke: teorija i praksa: zbornik radova* (445–454). Prva međunarodna konferencija *Jezik struke: teorija i praksa*. 31. 1–2. 2. 2008. Beograd: Univerzitet u Beogradu.
- Brajković, N. J. (2014). Aparatura individualizacije u udžbenicima ruskog jezika Davajte družiti! *Inovacije u nastavi*. 27 (4), 101–108.
- Chernyavskaya, V. E. (2007). *Interpretaciya nauchnogo teksta: uchebnoe posobie*. Moskva: Izdatelstvo LKI.
- Fyodorova, N. Yu. (2014). *Tehnologija razработки professionalno-orientirovannogo uchebnogo posobiya po inostrannomu yazyku dlya studentov gumanitarnyh specialnostey* (Dis. ... kand. ped. nauk). Sankt-Peterburg: SpbGU.
- Ginić, J. (2018). Od tradicionalnog ka savremenom udžbeniku ruskog jezika pravne struke. U: Vujović, A., Šipragić Đokić, S., Paprić, M. (ur.). *Strani jezik struke i profesionalni identitet: tematski zbornik* (139–154). Beograd: Društvo za strane jezike i književnosti Srbije.
- Yugova, M. A. (2016). Uchebnik po inostrannomu yazyku dlya neyazykovogo vuza kak model sovremenogo obrazovatel'nogo protsessa. *Vestnik CHGPU*. 2, 109–114. Retrieved May 22, 2019. from www: <https://cyberleninka.ru/article/n/uchebnik-po-inostrannomu-yazyku-dlya-neyazykovogo-vuza-kak-model-sovremenogo-obrazovatel'nogo-protsessa>.
- Davidenko, E. S. (2017). Sozdanie sovremennogo uchebnika inostrannogo yazyka dlya neyazykovogo vuza v kontekste lichnostno orientirovannoy obrazovatel'noy paradigmy. VI mezhdunarodnaya nauchno-prakticheskaya internet-konferenciya *Gumanitarnoe obrazovanie v ekonomicheskom vuze* 014 (1), 20. 10–30. 11. 2017. Retrieved May 30, 2019. from www: <https://docplayer.ru/82735735-Sozdanie-sovremennogo-uchebnika-inostrannogo-yazyka-dlya-neyazykovogo-vuza-v-kontekste-lichnostno-orientirovannoy-obrazovatel'noy-paradigmy.html>.
- Kozhina, M. N. (Ed.) (2006): *Stilisticheskii enciklopedicheskiy slovar russkogo yazyka*. Moskva: Flinta.
- Končarević, K. (1996). *Nastava stranog jezika na filološkim studijama: teorija i praksa*. Beograd: Filološki fakultet.
- Končarević, K. (2002). *Savremeni udžbenik stranog – ruskog jezika: struktura i sadržaj*. Beograd: ZUNS.
- Kravcova, O. A., Novikov, D. N. (2013). Sovremennyy uchebnik inostrannogo yazyka: ot bumazhnogo k elektronnomu. *Vestnik MGIMO*. 6 (33), 62–65. Retrieved April 18, 2019. from <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennyy-uchebnik-inostrannogo-yazyka-ot-bumazhnogo-k-elektronnomu>.
- Mirić, M., Đorović, D. (2015). Nastava stranih jezika na univerzitetu: saradnja nastavnika jezika struke i nastavnika stručnih predmeta. *Nastava i vaspitanje*. 64 (3), 507–520.
- Nefyodov, O. V. (2015). Soderzhanie uchebnika po inostrannym yazykam novogo pokoleniya. *Uchyenye zametki TOGU*. 6 (4), 27–30. Retrieved May 18, 2019. from www: http://pnu.edu.ru/media/ejournal/articles-2015/TGU_6_153.pdf.

- Nenezić, J. (2007). *Konstruisanje i ekspertiza visokoškolskog udžbenika ruskog jezika za nefilološki profil – strukturno-sadržinski i funkcionalni aspekti* (doktorska disertacija). Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Paprić, M. (2016). *Sistem nastave ruskog jezika kao jezika struke na humanističkim studijama u srpskoj govornoj i sociokulturnoj sredini* (doktorska disertacija). Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Paprić, M. (2018). Savremena nastava ruskog jezika struke: problemi i perspektive. *Inovacije u nastavi*. 31 (1), 43–57. DOI: 10.5937/inovacije1801043P.
- Pinevich, E. V. (2014). Aspekty i napravleniya v prepodavanii russkogo yazyka kak inostrannogo v nefilologicheskom vuze. *Gumanitarnyy vestnik*. 4 (18), 1–15. Retrieved May 3, 2019. from www: <http://hmbul.ru/articles/198/198.pdf>.
- Romanova, N. N. & Filippov, A. V. (2006). *Stilistika i stili: uchebnoe posobie; slovar*. Moskva, Flinta: Moskovskij psihologo-socialnyy institut.
- Shchukin, A. N. (1990). *Metodika prepodavaniya russkogo yazyka kak inostrannogo*. Moskva: Russkiy yazyk.
- Shchukin, A. N. (2006). *Obuchenie inostrannym yazykam. Teoriya i praktik. Uchebnoe posobie dlya prepodavateley i studentov*. Moskva: Filomatis.
- Tabueva, I. N. (2014). Professionalno-orientirovanoe obuchenie chteniyu v vuze i vidy ego kontrolya. *Izvestiya Samarskogo nauchnogo centra Rossiyskoy akademii nauk*. 2–1, 101–104. Retrieved May 25, 2019. from <http://cyberleninka.ru/article/n/professionalno-orientirovanoe-obuchenie-chteniyu-v-vuze-i-vidy-ego-kontrolya>.
- Vujović, A. (2009). Udžbenik francuskog kao jezika struke na Učiteljskom fakultetu u Beogradu. U: Vučo, J., Ignjačević, A., Mirić, M. (ur.). *Jezik struke: teorija i praksa: zbornik radova* (527–536). Prva međunarodna konferencija *Jezik struke: teorija i praksa*, 31. 1–2. 2008. Beograd: Univerzitet u Beogradu.

Извори

- Bogdanović, S. (1998). *Ruski jezik za studente Učiteljskog fakulteta*. Vranje: Učiteljski fakultet. (RJ UFV)
- Veličković, D. (1993). *Ruski jezik I za studente Filozofskog fakulteta*. Niš: Filozofski fakultet. (RJ I FFN)
- Damljanović, D. (2009). *Ruskiy yazyk russkaya kultura: dlya studentov humanitarnogo profilya*. Beograd: Zavod za udžbenike. (RYARK)
- Končarević, K. (2011). *Ruski jezik u teologiji: oblikovanje teološkog teksta, tehnika prevođenja*. Beograd: Pravoslavni bogoslovski fakultet, Institut za teološka istraživanja. (RJT)
- Končarević, K. (2014). *Ruski jezik u komunikaciji i misiji Crkve: funkcionalni stilovi, resursi, žanrovi*. Beograd: Pravoslavni bogoslovski fakultet, Institut za teološka istraživanja. (RJ KMC)
- Paprić, M., Belokapić Škunca, V. (2015). *Vospityvaem, obuchaem, igraem: udžbenik ruskog jezika za studente Učiteljskog fakulteta*. Beograd: Učiteljski fakultet. (VOI)

Summary

The paper discusses the possibility of designing an optimal model of the Russian language textbook for students of Social Sciences and the Humanities. The research starts from the analysis of the current situation - a critical overview of available textbooks, then points to certain shortcomings of textbooks in terms of their structure and content, and suggests certain corrections and modifications for improving the quality of textbooks and designing the most optimal model of the Russian language textbook for the above-mentioned educational profile.

The textbook is examined from theoretical, conceptual and practical aspects. The theoretical-conceptual plan analyzes various structural components of textbooks at the macro- and micro- levels, examines the elements of its content and points to the functional specifics of the language for specific purposes textbooks in relation to the general foreign language textbooks. At practical level, the paper analyzes and evaluates the quality of the textbook contents and its functional compliance with the real needs of the profession and science.

The results of the research should show whether the current textbooks of the Russian language for specific purposes are sufficiently functional, to what extent they are realistically involved in building professional communicative competencies of future experts in the sphere of Social Sciences and the Humanities, and whether they can offer a concept that would serve potential authors - methodologists and practitioners - as a guideline in creating the most optimal model of the Russian language for specific purposes textbook.

Keywords: *Russian language, foreign language for specific purposes, Russian language textbook, textbook concept.*